

Stanisław Dziekoński, Radosław Chałupniak, Ernesta Nina Zielińska

---

Biuletyn katechetyczny

Collectanea Theologica 73/2, 135-157

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BIULETYN KATECHETYCZNY (88)

ZAWARTOŚĆ: I. Przesłanie dokumentów katechetycznych Kościoła w Polsce, Łomża, 25 IV 2002; II. Aktywizacja w katechezie – szansa czy zagrożenie? Opole, 26-27 IV 2002; III. Korelacja nauki religii, Częstochowa, 18-19 IX 2002; IV. Nowe podręczniki katechetyczne.*

I. PRZESŁANIE DOKUMENTÓW KATECHETYCZNYCH KOŚCIOŁA W POLSCE

Ogólnopolskie sympozjum katechetyczne, Łomża, 25 IV 2002

Ogólnopolskie sympozjum katechetyczne, które odbyło się w Łomży 25 IV 2002 r. poświęcone było przesłaniu nowych dokumentów katechetycznych Kościoła w Polsce. Zorganizowane zostało przez Wydział Nauczania i Wychowania Katolickiego Łomżyńskiej Kurii Diecezjalnej, Wyższe Seminarium Duchowne w Łomży oraz Sekcję Katechetyki Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Patronat honorowy objął biskup łomżyński Stanisław Stefanek TChr. Prelekcje wygłosili wybitni katechetycy z Polski, którzy przygotowywali i dokonali ostatecznej redakcji dokumentów katechetycznych Kościoła katolickiego w Polsce, zatwierdzonych w 2001 r. przez Konferencję Episkopatu Polski. Sympozjum zgromadziło ok. 500 uczestników, którzy przyjechali z różnych stron kraju. Wielu z nich reprezentowało poszczególne ośrodki odpowiedzialne za kształcenie i formację katechetów.

Spotkanie rozpoczęło w kościele seminaryjnym mszą św. koncelebrowaną pod przewodnictwem ks. bp. Kazimierza Nycza. Podczas homilii zwrócił on uwagę m.in. na świadectwo wiary, przypominając, iż powinno znajdować się ono u podstaw katechezy i tworzonych programów. Wskazał przy tym na przykład św. Marka i Ewangelię, której spisanie było poprzedzone świadectwem wiary.

Po mszy św. rozpoczęła się sesja wykładowa, poprzedzona słowem wprowadzającym ks. bp. Stanisława Stefankę, który podkreślił wagę świadectwa wiary we współczesnym świecie.

---

* Redaktorem Biuletynu katechetycznego jest Władysław Kubik SJ.

W pierwszym referacie bp dr Kazimierz Nycz (przewodniczący Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski) podjął temat: *Wczoraj dziś, jutro katechezy w Polsce*. Prelegent zwrócił uwagę na zmiany, jakie dokonały się w katechezie polskiej w ostatnich latach. Przedstawił też nowe wyzwania dla katechezy, które niesie współczesność, oraz wskazał na konieczność ożywienia współpracy trzech podstawowych środowisk katechezy: rodziny, parafii i szkoły. Treść wystąpienia stała się tłem dla kolejnych odczytów.

Ks. prof. dr hab. Roman Murawski (UKSW, UŚI), omówił genezę powstania, sens i strukturę *Dyrektorium katechetycznego Kościoła katolickiego w Polsce*. Przedstawił następnie kierunki, jakie wyznacza ten dokument katechezie polskiej.

Ks. prof. dr hab. Jan Szpet (UAM) przedstawił *Podstawę programową katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*. Prelegent oprócz zapoznania słuchaczy ze strukturą dokumentu wskazał na nowość niektórych ujęć i treści znajdujących w *Podstawie* oraz na możliwości ich praktycznego zastosowania.

Ks. prof. dr hab. Zbigniew Marek (WSFP „Ignatianum”) skoncentrował się na *Programie nauczania religii* zatwierdzonym przez Komisję Wychowania Katolickiego Episkopatu. Uwzględniając kontekst, w jakim dokonuje się współczesna katecheza w Polsce, wskazał na potrzebę wyakcentowania we współczesnej katechezie jej wymiaru chrystocentrycznego, antropocentrycznego, egzystencjalnego. Ukazał również związek, jaki zachodzi między poszczególnymi dokumentami katechetycznymi Kościoła w Polsce.

Ostatni referat, wygłoszony przez ks. prof. dr hab. Kazimierza Misiaszka (UKSW) dotyczył katechezy dorosłych we wspólnocie chrześcijańskiej. Prelegent zwrócił uwagę na znaczenie chrześcijańskiej formacji dorosłych w Polsce, na obecny stan i realizację katechezy dorosłych. Wskazał też na potrzeby w zakresie katechezy dorosłych.

Spotkanie dało też możliwość prezentacji nowych publikacji z zakresu katechezy. Ks. dr Piotr Tomasiak (UKSW) dokonał promocji dwu nowych książek poświęconych katechezie i ewangelizacji: *Katechizować czy ewangelizować?* oraz *Katecheza ewangelizacyjna: w rodzinie, parafii, szkole*, obu wydanych w Warszawie w 2002 r. pod red. ks. Stanisława Dziekońskiego.

Po wygłoszonych referatach i promocji książek miała miejsce ożywiona dyskusja. Poruszano wiele wątków, dotyczących zaprezentowanych dokumentów katechetycznych Kościoła w Polsce oraz podręczników, tworzonych na podstawie przyjętego przez Konferencję Episkopatu *Programu* nauczania religii. Głos zabrała m.in. Maria Michalska, katechetka, która zauważyła, że w wielu diecezjach bierzmowanie odbywa się w drugiej klasie gimnazjum, tymczasem *Program* wyznacza przyjęcie tego sakramentu w klasie trzeciej. W odpowiedzi, której udzielił ks. prof. Zbigniew Marek, zaznaczono, że istnieje możliwość takiego przesunięcia,

w zależności od uwarunkowań oraz tradycji przyjętych i kultywowanych w poszczególnych diecezjach.

Najwięcej głosów odniesiono do zagadnienia katechezy dorosłych. Na szczególną uwagę zasługuje wypowiedź dr Elżbiety Młyńskiej, która wskazała na brak w Polsce katechezy dorosłych oraz na konieczność jej wprowadzenia. Zadała też pytanie o możliwości spełnienia tego postulatu. Odpowiedzi udzielił ks. Kazimierz Misiaszek, który zaznaczył wyraźnie, że takie możliwości istnieją, ale właściwe wypracowanie katechezy dorosłych wymaga jeszcze czasu oraz zmian w zakresie katechezy parafialnej. Wskazał równocześnie na wieloletnie zaniedbania w tej dziedzinie.

Na zakończenie należy dodać, że przedstawione wyżej sympozjum jest kontynuacją rozpoczętych trzy lata temu katechetycznych spotkań naukowych w Łomży, organizowanych przez Wydział Nauczania i Wychowania Katolickiego Łomżyńskiej Kurii Diecezjalnej oraz Wyższe Seminarium Duchowne w Łomży, odbywających się pod honorowym patronatem biskupa łomżyńskiego Stanisława Stefanka TChr. Pierwsze z nich poświęcone było komunikacji wiary w trzecim tysiącleciu, drugie zaś katechezie ewangelizacyjnej w podstawowych środowiskach wychowania. W charakterze prelegentów występowali wybitni katechetycy z Polski i z zagranicy.

ks. Stanisław Dziekoński, Warszawa – Łomża

II. AKTYWIZACJA W KATECHEZIE – SZANSA CZY ZAGROŻENIE?

Ogólnopolskie sympozjum katechetyczne, Opole, 26-27 IV 2002

Aktywność, kreatywność, samodzielność – to słowa, które na stałe zadomowiły się w języku współczesnej pedagogiki i dydaktyki. I dzieje się tak nie tylko na płaszczyźnie teorii. Trudno byłoby aktualnie wyobrazić sobie jakiegokolwiek działania o charakterze dydaktyczno-pedagogicznym, które nie odwoływałyby się do wspomnianych kategorii. Podobnie, osoby odpowiedzialne za wychowanie religijne, a więc katecheci, katechetycy czy pedagogrzy religijni, coraz częściej sięgają do form i metod pracy, które bazują na uczniowskiej aktywności, wykorzystują twórczość własną i przyczyniają się do rozwoju samodzielności uczniów. Już dawno zasada uczniowskiej aktywności zapewniła sobie solidną pozycję w teorii i praktyce dydaktyczno-katechetycznej.

W ciągu ostatnich dziesięciu lat można zaobserwować w polskiej literaturze dotyczącej katechezy istny zalew publikacji dotyczących metod aktywizujących. Niekiedy są to tłumaczenia obcojęzyczne, niekiedy przykłady odwołujące się do rodzimych pomysłów i doświadczeń. W zagranicznych książkach i czasopismach tema-

tyka aktywizacji w katechezie pojawiła się dawno. Jej ślady można odnaleźć m.in. już w pismach św. Augustyna, choć kwestia aktywności i aktywizacji zagościła w katechetyce w pełni dopiero pod wpływem pądcentrycznych kierunków w dydaktyce przełomu XIX i XX w*.

Współczesna katechetyka w podejściu do zagadnień związanych z aktywizacją poszukuje swoistego złotego środka. Wydaje się, że uczynienie z uczniowskiej aktywności wyłącznego kryterium katechetycznych oddziaływań prowadzi na manowce. O wartości katechezy nie świadczy jedynie stopień zaktywizowania uczniów w czasie zajęć. Owszem, uczeń jest podmiotem katechezy. Jego aktywne włączenie się w rozwój własnej wiedzy i wiary istotnie weryfikuje katechezę i jest ważnym kryterium jej skuteczności. Trudno o ten rozwój bez uczniowskiej aktywności. To jest zasadniczy powód, dla którego o aktywności warto rozmawiać i nigdy takich tematów nie będzie za wiele.

Z drugiej jednak strony istnieje wielkie niebezpieczeństwo aktywności wyłącznie dla aktywności, zamkniętej jedynie w ramy 45-minutowego czasu lekcji. Nie chodzi przecież tylko o to, by na zajęciach coś się działo. Zbyt łatwo jest zasypać uczniów kolejnymi aktywizującymi pomysłami, co jednak nie zawsze prowadzi do rozwoju ich wiedzy i wiary, często natomiast budzi poczucie przesytu, tak ze strony katechetów, jak i samych katechizowanych, i w sumie prowadzi do bierności. Co więcej, swoiste zastąpienie aktywizacją wszystkiego, rezygnacja w ten sposób ze stawiania wymagań, z przekazu wiedzy, z systematycznej kontroli uczniowskich osiągnięć stanowią poważne katechetyczne mankamenty. Istnieją więc plusy i minusy aktywizacji w katechezie. Istnieje ciągłe niebezpieczeństwo zaniedbania w tym względzie i pewnego rodzaju nadmiaru, dlatego potrzeba refleksji i odnajdywania granic owocnego stosowania metod aktywizujących.

Aktywność uczniów na katechezie ma prowadzić do życiowej aktywności, do zaangażowania w osobiste pogłębianie religijnej wiedzy, w poszukiwania teologiczne i wzrastanie w wierze. Problem jest ważny tym bardziej, im więcej wokół

---

* Zainicjowane pod koniec XIX w. zagadnienie aktywizacji pojawiło się w pełni w dydaktyce i pedagogice w pierwszej połowie XX w. jako swoisty „przewrót Kopernikański” w nauczaniu, jako „przesunięcie centrum” – z nauczyciela (*magistrocentrismo*) na ucznia (*puerocentrismo*), przejście od „szkoły skoncentrowanej na programie do szkoły dla ucznia”. Cały ruch, który powstał wokół idei aktywizacji uczniów, miał swoje szerokie podłoże społeczno-polityczne, oparte głównie na krytyce szkoły tradycyjnej z jej przekacentowaniem takich kwestii, jak: stawianie wymagań, uczniowski wysiłek, kary, nastawienie na dorosłość, autorytatywność, bierność. Jako alternatywę postulowano „nowe wychowanie” i „nową szkołę”, które nie tylko umieszczały ucznia w centrum oddziaływań dydaktyczno-pedagogicznych, ale czyniły zeń główny podmiot tych działań. Te idee znalazły szybkie rozwinięcie na gruncie katechetycznym, szczególnie we Włoszech, we Francji, w Niemczech i w USA; por. J.M. Prellezo, *Attivismo*, w: J. Gevaert (red.), *Dizionario di catechetica*, Torino 1987, s. 56nn.

społecznej apatii, bierności i nastawienia wyłącznie na branie, także w odniesieniu do spraw związanych z wiarą.

Aktywizacja jako działanie zmierzające do wywołania aktywności jest stwarzaniem warunków do zaistnienia uczniowskiej samodzielności i kreatywności. Z pewnością nie jest to zadanie łatwe i katecheta niejedną raz musi modlitewnie westchnąć: „Boże, daj mi pokój ducha, by pogodzić się z tym, czego zmienić nie mogę. Boże, daj mi odwagę, bym zmieniał to, co zmieniać mogę. Boże, daj mi mądrość, bym odróżnił jedno od drugiego” (R. Becker).

Umiejętność aktywizacji grupy i poszczególnych uczniów jest bardzo ważna i należy obecnie do podstawowych przymiotów doświadczonego katechety. Warto o tej umiejętności pomyśleć, warto ją praktycznie rozwijać.

W 1997 r. z inicjatywy Specjalizacji Katechetyki Instytutu Teologii Pastoralnej KUL miało miejsce ogólnopolskie sympozjum katechetyczne, poświęcone zagadnieniu aktywizowania katechizowanych. Wzięli w nim udział katecheci i katechetycy, którzy wysłuchali m.in. następujących prelekcji: *Psychologiczno-socjologiczne podstawy aktywizowania jednostki i grupy; Aktywizowanie katechizowanych wybranymi metodami; Zadanie domowe formą aktywizowania katechizowanych; Twórcze aktywizowanie katechizowanych za pomocą działalności plastycznej oraz Aktywizowanie katechizowanej młodzieży do pozytywnego rozwiązywania konfliktów*. Sympozjum, choć bogate w treści, nie wyczerpało interesującej problematyki. Wydaje się, spoglądając na katechetyczną praktykę, że temat aktywizacji w katechezie nieustannie domaga się pogłębienia i poszerzenia. Teorii dzielnie towarzyszy praktyka, która często nawet ją wyprzedza.

W Polsce, po przejściu katechezy z salek parafialnych do szkoły, zgodnie z przewidywaniami wzrosło zainteresowanie stroną dydaktyczno-metodyczną nauczania religii. Nagląca potrzeba uzupełnienia katechezy o aspekt pedagogiczny i dydaktyczny spowodowała zwrócenie się wielu katechetów w stronę metod aktywizujących. Jednocześnie powstały kręgi osób silnie zaangażowanych i entuzjastycznie nastawionych do nowych sposobów katechezy. Nieustannie odbywają się specjalistyczne kursy, szkolenia, warsztaty. Polska katechetyka przeżywa swoisty ruch odnowy metodycznej. Katecheci licznie i z gorliwością podejmują zaproszenia Sekcji Katechetycznej Polskiego Stowarzyszenia Pedagogów i Animatorów *Klanza* z Lublina oraz Centrum Kształcenia Liderów i Wychowawców im. Pedro Arrupe z Gdyni. W promocję metod aktywizujących w katechezie włączył się miesięcznik „Katecheta”. W poszczególnych diecezjach działają metodycy, którzy korzystając z coraz bogatszej oferty metodycznej wzbogacają ją o własne, często bardzo twórcze pomysły.

Kolejną inicjatywą związaną z aktywizacją w katechezie było sympozjum katechetyczne zorganizowane 26 i 27 IV 2002 r. przez: Katedrę Katechetyki, Pedagogii

ki i Psychologii Religii Wydziału Teologicznego w Opolu, Wydział Katechetyczny Kurii Opolskiej oraz Koło Naukowe Teologów. Sympozjum zgromadziło kilkuset katechetów z diecezji opolskiej, gliwickiej, bielsko-żywieckiej, kaliskiej i wrocławskiej. Temat spotkania brzmiał *Aktywizacja w katechezie – szansa czy zagrożenie?* Organizatorom przyswiecało pragnienie, by po raz kolejny uporządkować zagadnienie aktywności na polu katechetycznym. Starano się odnaleźć właściwe miejsce, które przysłuży aktywizacji we współczesnej katechezie tak szkolnej, jak i parafialnej, katechezie rozumianej szeroko – jako wychowanie w wierze katolickiej. W centrum spotkania stanęło pytanie: Jakie są granice, możliwości, szanse i niebezpieczeństwa aktywizacji w katechezie? Na różnych płaszczyznach, z perspektywy różnych dziedzin, teoretycy i praktycy podjęli wysiłek rozwiązania tego problemu.

Opolskie sympozjum było interdyscyplinarnym przejściem od ogółu do szczegółu, od zagadnień szerszych do kwestii coraz bardziej praktycznych.

Bardzo interesującym wprowadzeniem w problem katechetycznej aktywizacji było wystąpienie profesora filozofii, ks. prof. dr. hab. Kazimierza Wołszy, który mówił o doświadczeniu religijnym i możliwościach jego kształtowania. Na ile możliwe jest oddziaływanie na tak delikatną sferę ludzkiego życia, jakim jest religijność, na ile potrzeba aktywności, na ile aktywizacji. Prelegent wskazał, jak wiele treści niesie termin „doświadczenie religijne”, a następnie przybliżył jego poszczególne odmiany, m.in.: doświadczenie mistyczne, aksjologiczne, doświadczenie świata widzialnego czy sytuacji granicznych. Na podstawie bogatej literatury filozoficznej prelegent wskazał na potrzebę przygotowania i interpretacji doświadczeń religijnych, a także ich znaczący wpływ na osobowość wychowanków. Konieczne jest, ze strony odpowiedzialnych za religijne wychowanie, zarówno tworzenie przestrzeni życia religijnego (hagiosfery), wypełnionej religijnymi znakami, dalej – pomoc w religijnej interpretacji doświadczeń naturalnych, jak również kształtowanie wrażliwości moralnej i refleksji teologicznej.

Zasadnicze etapy rozwoju duchowego przybliżył w kolejnym wykładzie teolog duchowości, ojciec duchowny w WSD w Opolu, ks. dr Krzysztof Grzywoz, który na podstawie twórczości Hugona od św. Wiktora przedstawił w poglądowy sposób własne doświadczenia katechetyczne. Rozwój człowieka dokonuje się na płaszczyźnie fizycznej, psychicznej, jak i duchowej. Niełatwo jest rozróżnić poszczególne etapy i zakresy tego rozwoju. Życie duchowe według Hugona od św. Wiktora rozwija się według schematu, którego ogólny zarys przedstawił głównie w dziele *De meditatione*. Schemat ten ma charakter cykliczny i zbudowany jest z pięciu elementów: *lectio – meditatio – oratio – operatio – contemplatio* („czytanie – medytacja – modlitwa – działanie – kontemplacja”). Od dobrego „czytania świata” rozpoczyna się integralny rozwój człowieka. Katecheza może i powinna stwarzać warunki do odkrywania świata, człowieka i Boga. Szczególne miejsce w tym procesie zaj-

muje czytanie Bożego słowa, które jest, zdaniem Hugona, „szkołą wszelkiego czytania”. Czytanie prowadzi do medytacji (by zrozumieć więcej i głębiej), do dialogu (z Bogiem i człowiekiem), do konkretnego działania i kontemplacji. Układ cykliczny wskazuje na konieczność nieustannego wracania do początku i przechodzenia ponownie przez kolejne etapy. Dla katechetów koncepcja Hugona od św. Wiktora nadaje ich oddziaływaniom ważny kierunek.

Serię wykładów o charakterze ściśle katechetycznym rozpoczęła prelekcja Zbigniewa Barcińskiego o (*Klanza*), pt. *Od celu do scenariusza. Narodziny dobrej katechezy*. Tekst, przygotowany razem z Moniką Ozimek, jest interesującym i przydatnym w praktyce katechetycznej wprowadzeniem w tajniki pisania scenariusza katechezy. Prelegent przedstawił swoistą koncepcję – propozycję skonstruowania jednostki katechetycznej opartej na różnych rodzajach metod aktywizujących. Sprecyzował cele, elementy i podstawowe zasady, według których należy tworzyć scenariusz katechezy. Zprezentowana koncepcja została porównana z innymi propozycjami dydaktyczno-katechetycznymi. Szczególnie ciekawe było odwołanie się do takich twórców, jak: A. Hitchcock, S. Spielberg czy P. Weresniak, a także przepracowanie procesu tworzenia katechezy w postaci poszczególnych, precyzyjnie zdefiniowanych kroków. Takie ustawienie może być bardzo przydatne przede wszystkim dla początkujących katechetów, choć nie tylko. Przykłady dobrze zilustrowały proponowaną koncepcję. W zakończeniu autor podkreślił istotną rolę, jaka w przypadku katechezy przypada wierze, która jest właściwym celem oddziaływań katechetycznych.

Kolejnym tematem dotyczącym aktywizacji (jako działania katechety) było wystąpienie opolskiego homiletyka, ks. dr. Huberta Łysego, który podzielił się refleksją dotyczącą słowa mówionego w katechezie. W oparciu o zasadnicze czynniki międzyludzkiej komunikacji prelegent skoncentrował swą wypowiedź na sposobie przekazu i jego uwarunkowaniach. Parafrazując słowa prelegenta można powiedzieć, że „katecheza nie jest tym, co o niej myśli katecheta, ale tym, co zrobi z niej katechizowany”. Szukając istotnych elementów możliwie najlepszej komunikacji między katechetą i katechizowanymi, autor zwrócił uwagę na praktyczne wykorzystanie w katechezie osiągnięć współczesnej fonetyki pastoralnej, omówił poszczególne środki ekspresji, wskazał często występujące błędy, podkreślił rolę mowy ciała (komunikacji niewerbalnej) oraz podał podstawowe zasady katechetyczne dotyczące posługiwania się w katechezie słowem mówionym. Całość referatu została przedstawiona w sposób niezwykle obrazowy i sugestywny, co było dodatkowym jego walorem.

Bogate treściowo wystąpienie przygotowała dr Anna Zełma (UWM): *Aktywizowanie katechizowanych przez teksty literackie*. Cenne dla praktyki katechetycznej są nie tylko wskazówki teoretyczne, lecz także solidne zestawienie utworów li-

terackich, które swymi treściami korelują z zagadnieniami religijnymi kolejnych etapów rozwojowych. Aktywizowanie katechizowanych za pomocą tekstów literackich uczy m.in. rozpoznawania trwałych wartości ludzkich i chrześcijańskich, ukazuje rolę miłości i przyjaźni, współodczuwania i odpowiedzialności oraz wrażliwości na piękno. Jest to jedna z istotnych, a zarazem przydatnych form wielostronnego aktywizowania uczniów, uzupełniająca i wspierająca inne. Katecheci, którzy sięgną do opublikowanego artykułu, odnajdą wnikliwe i praktyczne analizy poszczególnych propozycji literackich, łącznie ze wskazaniem na ich katechetyczną wartość i możliwość korelacji z językiem polskim.

Po przerwie uczestnicy mieli możliwość wysłuchać prelekcji drugiego przedstawiciela *Klanzy*, ks. Zbigniewa Pawła Maciejewskiego, który dzielił się swoimi przemyśleniami i doświadczeniami w zakresie dramy i jej przydatności we współczesnej katechezie. W interesujący sposób przedstawił zarówno korzyści, jak i zagrożenia z tym związane. Terminologiczne uściślenie „dramy” i „teatru” było dobrym wprowadzeniem w posługiwanie się w katechezie dramą jako efektywną i równocześnie efektowną metodą nauczania. Dokonująca się podczas takich zajęć prezentacja doświadczenia daje nauczycielowi okazję do przebicia się przez mur obojętności i uczniowskiego zniechęcenia, a samych uczniów angażuje w odkrywanie wiedzy (mądrości życiowej) i jej praktyczne wykorzystanie w codzienności. Charakterystyka poszczególnych elementów dramy (fikcja, rola, improwizacja, refleksja), określenie, na czym polega scenka dramatowa, do której można się uciec podczas zajęć katechetycznych, a także bardzo wyraźne wskazanie wartości i niebezpieczeństw, jakie wiążą się z prezentowanym sposobem pracy, stanowiły bardzo konkretne i przydatne w praktyce katechetycznej elementy tego wystąpienia.

Pierwszy dzień sympozjum zakończył wykład pt. *Ewangelia na ekranie? Propozycja pracy z filmem biblijnym*, który przygotował ks. dr Marek Lis. Prelegent ukazał konieczność posługiwania się we współczesnej katechezie filmem oraz określił kryteria, podał przykłady i zestawiał przydatną dla katechetów filmografię. Film biblijny wykorzystywany w pracy katechetycznej jest nie tylko audiowizualną ilustracją omawianych tekstów biblijnych czy jakimś atrakcyjnym dodatkiem, mającym przyciągnąć uwagę uczniów. Filmy inspirowane tekstami Starego czy Nowego Testamentu, często tworzone dla celów komercyjnych, wymagają specyficznej metody pracy. Prezentowany wykład był próbą przedstawienia problematyki filmu biblijnego i ukazania roli, jaką może on odegrać w pracy katechetycznej. Autor we wnikliwy sposób podszedł do omawianego zagadnienia, nie zaniedbując jednocześnie strony praktycznej. Bazując na aktualnej literaturze i własnym, bogatym doświadczeniu w pracy z mediami, wskazał na istotne elementy przydatne w praktyce katechetycznej.

Pierwszą sobotnią prelekcję, wzbogaconą o fragmenty muzyczne, przygotował ks. dr Piotr Tarliński, teolog i muzykolog. Wykładowca ukazał potrzebę i korzy-

ści płynące z odwołania się w katechezie do wartościowej muzyki. Prezentując różne aspekty muzyki (audytywny, terapeutyczny, kreatywny, ludyczny oraz religijny), zachęcał obecnych katechetów do odważnego i owocnego wykorzystywania w katechezie tak ważnego środka przekazu wartości. „Bez muzyki – katecheza zostaje pozbawiona jednego z istotnych elementów aktywizujących i konstruktywnych w formacji chrześcijańskiej”. Całe wystąpienie miało charakter nie tylko naukowego przedstawienia, ale także szczególnego świadectwa i apelu muzyka i muzykologa.

Następny, bardzo ekspresyjny i poglądowy wykład przedstawił ks. Dariusz Klejnowski-Różycki, który mówił na temat obrazu i ikony oraz ich katechetycznego wykorzystania. Dzieliąc się swym cennym doświadczeniem ikonografa prelegent przedstawił konkretne przykłady odniesienia w katechezie do ikon. Wychodząc od doświadczenia współczesnej kultury obrazu wykładowca ukazał historyczne uwarunkowania twórczości ikonograficznej oraz teologię ikony (unaocznienie Słowa, podstawy biblijne i dogmatyczne). Ciekawym spostrzeżeniem było wskazanie na wspólne zadanie, jakie stoi przed katechezą i ikoną: obie mają prowadzić do osobowego spotkania z Bogiem. Ikona, traktowana nie tylko jako środek dydaktyczny, lecz bardziej jako „kanał łaski” (Jan Damasceński), może owocnie pomóc we wprowadzeniu na katechezie elementów mistagogicznych. Przykłady, do których odwołał się prelegent (ikona Przemienienia Pańskiego, Matki Bożej Szerszej, Trójcy Świętej oraz Oblicza nie-ręką-ludzką-uczynionego), w piękny sposób zilustrowały możliwości wykorzystania ikon w katechezie. Choć nie jest to z pewnością łatwy sposób pracy, jednak przy odpowiednim zaangażowaniu ze strony podmiotów katechezy, może przynieść wiele dobrych owoców.

Niezwykle medialną prelekcję pt. *Wychowanie do uczestnictwa w kulturze medialnej*, przedstawił o. Artur Kołodziejczyk SJ. Prelegent bezpośrednio odniósł się do szans i zagrożeń, jakie niesie ze sobą wykorzystywanie na lekcjach religii najnowszych osiągnięć w zakresie mediów. Na przykładzie reklam wskazał na niezwykłą sugestywność, do której odwołują się współcześni kreatorzy obrazu medialnego. Każdy katecheta, choć nie zawsze mogąc odwołać się do własnej, szerokiej wiedzy i doświadczeń na temat mediów, ma możliwości wykorzystania w procesie katechetycznym różnego rodzaju nowości medialnych, jednocześnie uświadamiając uczniom konieczność krytycznego odbioru tego, co proponują współczesne media. Celem katechezy (spotkania) jest tworzenie wspólnoty osób. Jest to także podstawowe kryterium w ocenie przydatności środków medialnych wykorzystywanych w katechezie.

Gra i zabawa w świetle pedagogii wiary – taki tytuł nosiło wystąpienie dr. Grzegorza Grochowskiego, autora piosenek i zabaw dla dzieci, twórcy różnego rodzaju gier katechetycznych, katechety i zapalonego metodyka katechezy. Bazując na oficjalnych wypowiedziach Kościoła, prelegent usystematyzował wiele argu-

mentów za wykorzystywaniem w katechezie gier i zabaw, formułując równocześnie zalecenia co do takiej praktyki.

Zwieńczeniem dwudniowego sympozjum był wykład o. Wojciecha Żmudzkiego SJ, dotyczący integralnego podejścia do metod aktywizujących. Prelegent zwrócił uwagę na pięć ważnych momentów w aktywizacji: kontekst, doświadczenie, refleksję, działanie i ocenę. Powiązanie tych elementów decyduje o integralnym dojrzewaniu ucznia i sensownym wykorzystaniu aktywizacji.

Podjęte w czasie opolskiego sympozjum zagadnienie aktywizacji zostało nawiązane wieloaspektowo i dość dogłębnie, choć nie definitywnie. Już w trakcie przygotowań do spotkania pojawiły się sugestie, by podjąć m.in. takie tematy, jak: muzyka współczesna jako element aktywizujący w katechezie (z odwołaniem do treści popularnych piosenek), możliwości twórczego i aktywizującego wykorzystania programów telewizyjnych (np. „Ziarna”), audycji muzycznych czy teledysków (np. „Arki Noego”), kwestia odwołania się w katechezie do sztuki (rysowanie, malowanie), piosenki, tańca itp. Kolejne pomysły powstawały szybko. Ostatecznie trzeba było zatrzymać się na najistotniejszych – zdaniem organizatorów – elementach katechetycznej aktywizacji, ze świadomością, że nie uda się wszystkiego zaprezentować, i z wielką nadzieją, że w przyszłości będzie można jeszcze podjąć kolejne zagadnienia. Tym samym opolskie sympozjum stało się nie tyle kulminacją, ile raczej kolejnym krokiem w katechetycznym zgłębianiu zagadnienia aktywizacji i jednocześnie zachętą do dalszej twórczej refleksji.

ks. Radosław Chalupniak, Opole

III. KORELACJA NAUKI RELIGII

Sympozjum Sekcji Wykładowców Katechetyki, Częstochowa, 18-19 IX 2002

Kościół w Polsce wypełnia na różne sposoby i w różnych miejscach zadanie głoszenia Dobrej Nowiny. Ma ono miejsce w rodzinie, w parafii, także i w szkole. Nauka religii w szkole nie wyczerpuje w pełni zadań stawianych przed katechezą, dlatego konieczne jest jej uzupełnienie katechezą w rodzinie i w parafii. Chodzi o integralne scalenie różnych form tej posługi. Należy ją korelować z różnymi przedmiotami szkolnymi i środowiskami (rodziną, parafią). Tej tematyce było poświęcone Sympozjum Wykładowców Katechetyki, *Korelacja nauki religii*, które odbyło się 18-19 IX 2002 r. w Częstochowie.

Oficjalnego otwarcia sympozjum dokonał ks. prof. dr hab. Roman Murawski, przewodniczący sekcji wykładowców katechetyki, który wyraził radość z tak

dużej liczby uczestników. Zauważył, że w 1962 r. w symposium uczestniczyło ok. 40 osób, a w 2002 r. bierze udział ok. 100. Wzrost liczby uczestników związany jest z powrotem religii do szkoły oraz formacją katechetów. W dalszej części swojego wystąpienia ks. prof. R. Murawski zwrócił uwagę na dynamiczny rozwój katechetyki w Polsce, o czym świadczą coraz liczniejsze publikacje katechetyczne oraz zdobyte w ostatnim roku stopnie naukowe: habilitował się ks. dr Tadeusz Panuś (PAT), zaś tytuł naukowy profesora uzyskał ks. dr hab. Cyprian Rogowski (UWM). Wśród publikacji na szczególną uwagę zasługuje książka pamiątkowa dedykowana ks. prof. dr. hab. Władysławowi Kubikowi SJ, *Dydaktyka w służbie katechezy*, red. S. Dziekoński, Kraków 2002; materiały z zeszłorocznego symposium wykładowców katechetyki, *Katecheza dorosłych we wspólnocie Kościoła*, red. K. Misiaszek, Warszawa 2002; oraz II część polskiej *Bibliografii katechetycznej*, *Bibliografia katechetyczna 1996-2000*, opr. R. Czekański, R. Murawski, Warszawa 2002.

Bp dr Kazimierz Nycz

**(Kraków, przewodniczący Komisji Wychowania Episkopatu Polski),
Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce**

Autor wykładu skoncentrował się na trzech zagadnieniach:

- uwarunkowania odnowy *Podstawy programowej*;
- założenia dokumentu;
- perspektywy i zadania na przyszłość.

Bp K. Nycz zauważył, że nowa sytuacja Kościoła i państwa, związana z powrotem religii do szkoły, zmusiła do wypracowania relacji katechezy do szkolnego nauczania. Pojawiła się konieczność skorelowania katechezy z innymi przedmiotami i szkolnym wychowaniem. Należało podjąć prace nad nowymi regulacjami katechetycznymi. Powstały trzy dokumenty katechetyczne: *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce* i *Program nauczania religii*. Zgodnie z tymi dokumentami katecheza winna obejmować trzy środowiska: szkołę, rodzinę i parafię. Podstawowym założeniem *Podstawy programowej* jest przyjęcie zasady komplementarności katechezy i szkolnego nauczania religii, bowiem polskie *Dyrektorium katechetyczne* deklaruje, iż „nauczanie religii w szkole i katecheza wzajemnie się uzupełniają” (PDK 82). W warunkach polskich, biorąc pod uwagę historyczne uwarunkowania oraz tradycję katechetyczną, należy szkolne nauczanie religii traktować jako część katechezy (por. PDK 85). Zarówno w katechezie, jak i w szkolnym nauczaniu religii, podmiotem działającym jest Kościół. Szkolne nauczanie religii winno wypełniać zarówno zadania postawione przez Kościół, jak i cele wyznaczone przez szkołę. Do-

pełnienie szkolnego nauczania religii powinno natomiast odbywać się w parafii, która jest miejscem uprzywilejowanym dla katechezy przygotowującej do przyjmowania sakramentów świętych. Katecheza parafialna powinna obejmować wszystkie etapy edukacyjne: kl. I-III, IV-VI, gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalne. Jest to jednak minimum katechezy parafialnej, nie zamyka drogi do szerszych działań.

Bp K. Nycz zwrócił także uwagę na bardzo ważny problem, a mianowicie brak katechezy dorosłych, co powoduje małą skuteczność katechezy dzieci i młodzieży. Postulował potrzebę dobrego podręcznika, który będzie nie tylko skrótem *Katechizmu Kościoła Katolickiego*. Człowiek dorosły powinien otrzymać podręcznik uwzględniający jego sytuację życiową.

Prelegent zaznaczył w swoim wystąpieniu, że 12 lat katechezy w szkole nie pozostaje bez wpływu na religijność dzieci i młodzieży. Religijność ta jest większa niż przed 1990 r. Osiągnęliśmy wiele, lecz ważniejszym zadaniem dla katechezy jest to, by nie zostawić młodych ludzi na rozdrożu. Prelegent zachęcał słuchaczy do prowadzenia duszpasterstwa nauczycieli w parafii, dekanacie, diecezji. Tak należy formować katechetów, aby byli otwarci na współpracę z nauczycielami w pokoju nauczycielskim, w radzie pedagogicznej.

Podsumowując swoje wystąpienie, bp K. Nycz powiedział, że w dokumentach katechetycznych mamy zapisane korelacje z przedmiotami i ścieżkami, a zwłaszcza ze szkolnym wychowaniem oraz współpracę ze środowiskami, jednak od katechetów będzie zależeć, w jakim stopniu nowe miejsce katechezy i nowe programy pomogą w integracji środowisk wychowania po to, by szkoły opuszczali wykształceni i wszechstronnie wychowani młodzi ludzie.

Ks. dr Marceł Cogieł (Katowice),

Korelacja nauki religii z systemem wychowania szkolnego

W swoim wystąpieniu ks. M. Cogieł podjął następujące zagadnienia:

- prawne podstawy edukacji w zakresie wychowania;
- nowa integracja wychowania szkolnego;
- wartości jako tworzywo wychowania moralnego w szkole;
- chrześcijańskie cele współczesnego wychowania;
- profil nauczyciela-wychowawcy.

Prelegent powiedział, iż założenia reformy edukacji w zakresie wychowania wsparte są wieloma aktorami prawnymi: art. 28 Konstytucji Rzeczypospolitej Polski z 1997 r., Ustawą o systemie oświaty z 1991 r., Kartą Nauczyciela, Podstawą programową kształcenia ogólnego. Istotnym uzupełnieniem są dokumenty tworzone na terenie szkoły: statut i regulamin, które winny uwzględniać program wychowania oraz zasady współpracy z rodzicami.

W dalszej części wystąpienia ks. M. Cogiel zaznaczył, że wychowanie szkolne, do jakiego zobligowany jest każdy nauczyciel, w tym katecheta, można określić jako mądre towarzyszenie wychowankowi na drodze jego rozwoju i stwarzanie wychowawczego klimatu w środowisku szkolnym. Nauczyciel-wychowawca przez swoje wysiłki wydobywa to, co w młodym człowieku cenne, lecz ukryte. Tak rozumiana praca wychowawcy może zostać porównana bardziej do pracy ogrodnika pochylającego się nad roślinką, aniżeli do pracy rzeźbiarza urabiającego bezkształtny materiał według własnych lub narzuconych koncepcji.

Ks. M. Cogiel stwierdził, że jedną z przyczyn istniejącego zła w świecie jest niedocenywanie wartości w życiu ludzkim. Dla edukacji podstawowe znaczenie mają wartości poznawcze, takie jak: odkrywczność, twórczość, prawdziwość. Obecnie w edukacji odradza się dążenie do odczytywania wartości uniwersalnych, silnie zakorzenionych w tradycji chrześcijańskiej i humanistycznej, w doświadczeniu ludzkim. Należą do nich prawo do życia i wolności, swobody obywatelskiej, podmiotowość i tożsamość człowieka, pokój i demokracja, zdrowie i jego ochrona, praca i godziwy poziom życia, prawo do samorealizacji, do założenia rodziny lub życia w stanie wolnym. Niedocenywanie wartości w wychowaniu w ogóle, a wychowaniu moralnym w szczególności, prowadzi do zjawiska brutalizacji życia, zaniku *sacrum*, różnych przejawów patologii społecznej w postaci arogancji i agresji. Wychowanie moralne znajduje sprzymierzeńca w katechezie szkolnej. Nauka religii jest nośnikiem podstawowych wartości w procesie wychowania. Jednym z fundamentalnych zadań w ramach wychowania moralnego jest kształcenie woli oraz uczuć wyższych, które umożliwiają emocjonalną samokontrolę, tak ważną w kształtowaniu charakteru. Wychowanie moralne w nauczaniu religii sprowadza się do analizowania działań i decyzji w świetle Ewangelii.

Prelegent, za J. Homplewiczem, zacytował siedem zasad ogólnych, którymi powinien się kierować każdy wychowawca, a mianowicie: zasada prawdy, dobra dziecka, przykładu, projekcji pedagogicznej, więzi emocjonalnej z wychowankiem, poszanowania osobowości wychowanka oraz zasada profesjonalizmu w wychowaniu.

Podsumowując swoje wystąpienie, ks. M. Cogiel zauważył, że wychowanie to trud dochodzenia do prawdy, z którego nauczycielom nie wolno rezygnować. Proces wychowania powinien przebiegać w oparciu o właściwe założenia antropologiczne i filozoficzne. Założenia te są zgodne z obowiązującym prawem oświatowym, kładącym nacisk na wszechstronny rozwój człowieka. Wychowanie to wyposażenie człowieka w wiedzę, sprawności, system wartości oraz wspieranie w formowaniu postaw. Wychowanie to mądre towarzyszenie uczniowi na drodze jego rozwoju i stwarzanie mu właściwego środowiska wychowawczego, w którym wychowawca potwierdzałaby własnym życiem wartości oczekiwane u swoich uczniów. To jest sprawdzian, jak i gwarancja powodzenia wychowawczych działań.

Ks. dr Piotr Tomasiak (Warszawa), *Korelacja nauki religii z przedmiotami szkolnymi*

Na początku swojego wystąpienia prelegent stwierdził, że nauczanie religii jest faktem, który mimo zawirowań politycznych jest akceptowany przez większość społeczeństwa i cieszy się stałym poparciem. Postawił pytanie, co uczynić, aby nauczanie religii, wypełniając zadania postawione przez Kościół, było jednocześnie użyteczne, a więc jeśli nie pożądane, to przynajmniej akceptowane przez szkołę publiczną. Referat składał się z następujących części:

- definicja korelacji;
- źródła korelacji i jej uzasadnienie;
- ogólne zasady korelacji;
- zakres stosowania zasad korelacji w zależności od specyfiki przedmiotu.

Korelacja to zespół zamierzonych działań zmierzających do wskazania wspólnych celów, zadań, treści i osiągnięć w ramach różnych przedmiotów nauczania oraz różnych środowisk wychowawczych. Definicja ta wskazuje, że korelacja dotyczy tego, co dzieje się w szkole, i tego, co dzieje się poza nią. Pojęcie korelacji dotyczy zatem nauczania religii jako przedmiotu mającego odniesienie do programu szkoły, jak i nauczania religii, które uzupełnia, a nawet jest ważnym i koniecznym elementem katechetycznej posługi Kościoła polskiego. Dokumenty katechetyczne zachęcają do skorelowania treści nauczania religii z treściami pozostałych przedmiotów szkolnych.

Nauczyciel religii, jak i nauczyciele innych przedmiotów szkolnych, winni zobaczyć w korelacji szansę na bardziej owocne działanie pedagogiczne, ważne również dla zajęć prowadzonych przez nich. Nauczanie religii można korelować z konkretnymi przedmiotami lub ich blokami.

W dalszej części referatu prelegent zaznaczył, iż ogólne zasady w korelowaniu nauczania religii z przedmiotami szkolnymi wyznaczają funkcje nauczania religii wobec zadań edukacyjnych i poziomy, na których dokonuje się korelacja. Polskie *Dyrektorium katechetyczne* wskazuje na trzy funkcje: integrującą, uzupełniającą i polemiczną (PDK 83). Podstawową i najbardziej pożądaną funkcją nauczania religii wobec innych zajęć szkolnych jest funkcja integrująca. Integracja zachodzi, gdy każdy z przedmiotów przekazuje informacje, które wzajemnie się uzupełniają, czasem wręcz potwierdzają i jest to zauważalne dla ucznia. Jednak zdarza się, że pewne zagadnienia nie są podejmowane przez nauczyciela innego przedmiotu, albo przemilczane, wówczas nauczanie religii winno podjąć funkcję uzupełniającą: na użytek danego tematu wynikającego z potrzeb lekcji religii należy uzupełnić wiedzę uczniów. Wreszcie mogą się pojawić przekłamania, błędy i nieścisłości w nauczaniu przedmiotów świeckich. Dokonuje się to na poziomie celów, programów, treści kształcenia, podręczników i praktyki nauczania. Odpowiedzią na ten

problem jest podjęcie funkcji polemicznej przez nauczanie religii. Nauczanie religii można korelować z konkretnymi przedmiotami lub blokami przedmiotów, zależnie od możliwości.

Prelegent zwrócił też uwagę na poziomy korelacji nauczania religii z zajęciami edukacyjnymi. Wymienił trzy poziomy korelacji: podstaw programowych, programów (podręczników), praktyki szkolnej. Do przestrzegania korelacji na poziomie podstaw programowych zobowiązani są twórcy programów ogólnopolskich, diecezjalnych i autorskich oraz autorzy podręczników, natomiast na poziomie programów nauczania – użytkownicy. Trzeci, najniższy, poziom związany jest z dostosowaniem korelacji do konkretnych programów używanych przez nauczycieli w konkretnych klasach. Dodatkowym czynnikiem, o którym nie można zapomnieć na tym poziomie, jest czynnik personalny.

Ks. P. Tomasik wskazał też na różnicę między korelacją nauczania religii z przedmiotami szkolnymi a korelacją nauczania religii ze ścieżkami edukacyjnymi. Różnica ta wynika z definicji ścieżki edukacyjnej. Realizacja ścieżki edukacyjnej przez jakikolwiek przedmiot nauczania polega na włączeniu się nie tylko w uzgodnienie treści, ale także w realizację wybranego celu, zadań, tak by uczeń osiągnął określone umiejętności. Korelacja nauczania religii ze ścieżkami edukacyjnymi ma zatem charakter głębszy. Zajęcia mają charakter wychowawczy, jednocześnie stanowią centra korelacji różnych dyscyplin wiedzy. Jeśli chodzi o przedmioty szkolne, to prelegent dokładnie omówił korelację nauczania religii z językiem polskim, wiedzą o kulturze, historią, wiedzą o społeczeństwie, wychowaniem obywatelskim oraz przedmiotami przyrodniczymi.

Ks. P. Tomasik zakończył swoje wystąpienie pytaniem o sens nauczania religii we współczesnej szkole. Powołując się na słowa Jana Pawła II o potrzebie bystrej obserwacji tego, co dzieje się w świecie i w Polsce, a co ma ogromny wpływ na kształtowanie przekonań i postaw ludzi młodych, podkreślił, iż dialog nauczycieli i uczniów jest wspólną drogą ku prawdzie. Ten wspólny dialog wiąże się z rozpoznawaniem problemów i rozwiązywaniem ich. W ten dialog ma się twórczo wpisać korelacja między nauczaniem religii i przedmiotami szkolnymi. Czyni ona z korelacji szczególnie dar dla katechizowanych: ułatwia zrozumienie, że wiara winna być przeżywana w każdym momencie życia chrześcijanina.

Dwa ostatnie referaty miały charakter dwugłosu na temat korelacji nauczania religii ze środowiskami katechetycznymi: rodziną i parafią.

Dr hab. Marek Marczewski (Lublin), *Korelacja nauki religii z katechezą rodzinną*

Prelegent podkreślił, że katecheza rodzinna to nie tylko przekaz prawd wiary, lecz także wspólna modlitwa prywatna i liturgiczna, przeżywanie niedzieli i dni

świętecznych, świadectwo wiary i chrześcijańskiego życia składanego przez rodziców. Współczesne dokumenty katechetyczne akcentują zasadniczą rolę rodziców w procesie rozwoju życia religijnego i moralnego dziecka, począwszy od ich świadectwa i stopniowego wprowadzania dziecka w misteria wiary, a skończywszy na współpracy między katechetami i rodzicami. Wielu dzieciom brakuje w ich religijnym rozwoju wsparcia ze strony rodziców, dlatego na wspólnocie chrześcijańskiej spoczywa zadanie zajęcia się nimi i przyjście im z kompetentną, życzliwą i realistyczną pomocą. Brak umiejętności udzielenia odpowiedniego wsparcia religijnego przez rodziny spowodowany jest brakiem katechezy dorosłych, na co zwracają uwagę dokumenty katechetyczne. Ludzie dorośli, nie mający dostatecznej formacji, nie są w stanie zapewnić właściwej formacji religijnej w swoich rodzinach.

Głównym podmiotem katechezy i wychowania chrześcijańskiego jest wierząca rodzina, a katecheza rodzinna powinna stać się podstawową formą katechetycznego przepowiadania słowa Bożego w Kościele. Nauczanie religii w szkole powinno być uznane przez nauczających i odpowiedzialnych za to nauczanie za szczególną pomoc świadczoną rodzicom w wychowaniu chrześcijańskim. Rodzice chrześcijańscy powinni mieć świadomość, że to oni są pierwszymi wychowawcami swych dzieci, także w dziedzinie wychowania chrześcijańskiego. Uwrażliwieniu na te sprawy powinny służyć indywidualne kontakty katechetów z rodzicami oraz zebrania, w trakcie których podejmowane będą także działania pogłębiające formację religijną samych rodziców.

Ks. dr Ryszard Czekalski (Warszawa – Płock),
Korelacja nauki religii z katechezą parafialną

Prelegent zwrócił uwagę, że po powrocie religii do szkoły skoncentrowano się głównie na katechezie szkolnej, tymczasem domaga się ona uzupełnienia w parafii. Dokumenty katechetyczne proponują schemat katechezy parafialnej na poszczególne etapy edukacyjne (por. PDK 107). Nauczanie religii i katecheza parafialna to dwie różne formy tej samej katechezy, które należy traktować komplementarnie. Nadrzędny cel katechezy – komunია z Jezusem – oraz treści i zadania powinny być realizowane w obydwu formach. Nie wszystkie one jednak są możliwe do zrealizowania w takim samym stopniu w szkole i parafii. Niektóre spośród celów, treści czy zadań są zaledwie zasygnalizowane w szkolnym nauczaniu religii, dopełnienie i uzupełnienie winny znaleźć w katechezie parafialnej. Nauczanie religii powinno prowadzić do liturgii, do parafii, gdzie urzeczywistnia się Kościół. Katecheza parafialna nie może być powtarzaniem szkolnych lekcji religii, należy poszukiwać innej formy, np. dodatkowe nabożeństwa, spotkania

liturgiczne, pozalekcyjne koła zainteresowań, grupy liturgiczne, organizacje i stowarzyszenia. Ważne jest rozeznanie środowiska, wykorzystanie doświadczeń, umiejętności współczesnej dydaktyki. Na koniec prelegent stwierdził, iż korelacja nauki religii z katechezą parafialną zależy od tego, na ile sam katecheta będzie „skorelowany” z parafią.

* * *

Po wszystkich referatach miała miejsce praca w czterech grupach. Przewodniczyli jej prelegenci. Starali się oni wraz z uczestnikami sympozjum odpowiedzieć na pytania: Jak korelować naukę religii:

- z systemem wychowania szkolnego (ks. dr M. Cogieł),
- z innymi przedmiotami szkolnymi (ks. dr P. Tomasik),
- z katechezą rodzinną (dr hab. M. Marczewski),
- z katechezą parafialną (ks. dr R. Czekalski).

Status prawny katechety został zaznaczony w Konstytucji, mamy podstawy prawne i to należy ciągle katechetom i rodzicom przypominać. Problem jest, jak te treści przenieść do statutu szkoły. Ważną rolę w tworzeniu programu wychowawczego mają do spełnienia katecheci. Z kolei analizując korelację nauki religii z innymi przedmiotami, zauważono pewne bariery korelacji, jakie istnieją w katechetach: np. brak motywacji ze strony katechetów, aby uczestniczyć w zespołach międzyprzedmiotowych, we wspólnych warsztatach z nauczycielami innych przedmiotów. Należy szukać możliwości korelacji nauki religii wycytując się w dokumenty katechetyczne. Kolejne grupy zwróciły uwagę na brak programu ogólnopolskiego katechezy parafialnej, brak identyfikacji z rodzinną parafią, potrzebę stworzenia systematycznych form katechezy parafialnej.

s. Ernesta Nina Zielińska, Płock

IV. NOWE PODRĘCZNIKI KATECHETYCZNE

Opublikowanie w 2001 r. *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* oraz *Programu nauczania religii* stało się początkiem głębokiej reformy podręczników do religii. Trud opracowania podręczników ogólnopolskich podjęły ośrodki: krakowski (ks. W. Kubik i ks. Z. Marek), poznański (ks. J. Szpet) oraz kielecki (ks. S. Łabendowicz). Chcielibyśmy przekazywać prezentacje poszczególnych materiałów. Zaczynamy od recenzji materiałów opracowanych przez długoletniego redaktora naszego Biuletynu, prof. dr. hab. Władysława Kubik a SJ.

W domu i rodzinie Jezusa. W drodze do wiecznika, Podręcznik do religii dla klasy I szkoły podstawowej, red. W. Kubik, T. Czarnecka, Kraków 2002.

W domu i rodzinie Jezusa. W drodze do wiecznika, Podręcznik metodyczny do nauczania religii w klasie I szkoły podstawowej, red. W. Kubik, T. Czarnecka, Kraków 2002.

Prezentowany podręcznik ucznia jest wierny wszystkim wskazaniom i wymaganiom zawartym w programie ogólnopolskim nr AZ-1-01/1. Widać to wyraźnie nie tylko w samych tytułach i kolejności bloków tematycznych, lecz także w poszczególnych jednostkach lekcyjnych, które rozwijają cele, treści i zadania katechetyczne podawane przez program. Jednocześnie zauważa się, że autorzy podręcznika rozszerzają niektóre kwestie, dodając kilka tematów, które wprowadzają dziecko w główne uroczystości roku liturgicznego.

Podręcznik zawiera sześć głównych bloków tematycznych. Pierwszy z nich, zatytułowany *Witajcie w szkole i w domu Bożym*, wprowadza w życie zespołu klasowego i wspólnotę Kościoła, zapoznaje z pozdrowieniami świeckimi i chrześcijańskimi, kształtuje postawę szacunku wobec znaku krzyża, świątyni i osób wprowadzających katechizowanych we wspólnotę Kościoła. Podawane są również treści, które przybliżają tajemnicę Zwiastowania, akcentując pozdrowienie, jakie Bóg kieruje do Maryi przez anioła. Zwraca się także uwagę, na pozdrowienie, które kieruje do nas Jezus Chrystus oraz Jego obecność wśród nas.

Blok drugi koncentruje się wokół kwestii: *Rodzina Jezusa słucha słów Boga*. Zwraca uwagę na konieczność wyciszenia się, by lepiej słyszeć Boga, który przemawia do człowieka na różne sposoby: przez słowa zawarte w Biblii, przez ludzi, swego Syna, także przez świat. Pewną kontynuację katechezy dotykającej tematu: *Bóg mówi do nas przez świat* jest ostatnia w tym bloku katecheza, ukazująca osobę św. Franciszka w aspekcie jego miłości do Boga i stworzenia. Jest to propozycja godna uwagi, która świadczy, że autorzy podręcznika uwzględniają w katechezie bardzo cenną w każdym rodzaju wychowania metodę, polegającą na ukazywaniu katechizowanemu wzorów osobowych.

Trzeci blok tematyczny podejmuje kwestię rodziny Jezusa, która prosi Boga za nami: o chrzest, zjednoczenie z Jezusem, dobre słuchanie Boga, udział w Jego uczcie, o dar miłowania, świętości. W tym najobszerniejszym bloku tematycznym omawia się też święto zmarłych. Pewnym rozszerzeniem tematycznym względem *Programu nauczania* są tutaj zagadnienia bezpośrednio wprowadzające w niektóre okresy roku liturgicznego: adwentu i Bożego Narodzenia oraz przypadające w tym czasie ważniejsze uroczystości: Objawienia Pańskiego, Świętej Rodziny oraz Ofiarowania Pańskiego.

Rodzina Jezusa chwali Boga to tytuł czwartego bloku tematycznego. Autorzy podręcznika dążą do ukształtowania w dziecku postawy wdzięczności wobec Boga i ludzi. Wskazują na gesty i słowa wyrażające wdzięczność. Wprowadzają w modlitwę czci i uwielbienia Boga Ojca, Jezusa Chrystusa oraz Ducha Świętego. Czynią to na podstawie wybranych formuł sakramentu chrztu, wprowadzając równocześnie w symbolikę wody i chrzcielnicy.

Piąty blok podejmuje temat: *Jezus przedstawia nam Ojca*. Również tutaj bardzo dokładnie realizuje się wskazania *Programu nauczania religii*. Tematy znacznej części występujących tu jednostek katechetycznych zostały oparte na poszczególnych wersetach Modlitwy Pańskiej. Pewną nowością w stosunku do *Programu nauczania religii* są te jednostki katechetyczne, które wprowadzają w okres Wielkiego Postu oraz Wielkanocy. Jednostki te są jednak bardzo dobrze zsynchronizowane z pozostałymi tematami omawianego bloku i należy je postrzegać jako niezbędne uzupełnienie.

Ostatni, szósty blok tematyczny jest zatytułowany: *Czekamy na spotkanie z Jezusem*. W poszczególnych jednostkach katechetycznych wskazuje się różne formy wyrażające oczekiwanie na spełnienie obietnicy w relacjach ludzi z Bogiem. Ukazuje się wiele sposobów obecności Jezusa zmartwychwstałego w życiu ludzi ochrzczonych oraz dąży się do ukształtowania w dziecku postaw religijno-moralnych służących owocnemu spotkaniu się z Chrystusem w sakramentach i wspólności Kościoła. Wiele uwagi poświęca się także możliwości odczytania treści znaków i gestów stosowanych w obrzędach chrztu świętego, sakramencie pokuty i pojednania oraz Eucharystii.

Recenzowany podręcznik jest ciekawą propozycją. Spełnia wymagania *Programu nauczania religii* w zakresie stawianych celów i zakreślonych treści, wzbogacając równocześnie ten program kilkoma jednostkami tematycznymi wprowadzającymi dziecko w niektóre okresy i główne uroczystości roku kościelnego. Należy podkreślić, iż ten dodatek jest bardzo cenny, szczególnie z punktu widzenia inicjacji chrześcijańskiej – liturgicznej, która od wejścia religii do szkół w parafiach nie zawsze jest należycie realizowana.

Podręcznik jest poprawny teologicznie, katechetycznie i metodycznie. Propozowane metody rozwijają w dziecku zaufanie, uczą ofiarności, prośby, wprowadzają w życie wspólnoty klasowej i szkolnej, pogłębiają świadomość uczestnictwa we wspólnocie rodzinnej i Kościoła. Autorzy posługują się opowiadaniem prostymi w swej formie, a równocześnie mającymi bogatą treść. Wykorzystują bardzo lubiane i śpiewane przez dzieci piosenki i zabawy. Ukazują im w sposób przystępny wzory osobowe i wprowadzają do udziału w nabożeństwach. Na wyróżnienie zasługuje też bogata propozycja ilustracji, które ukonkretniają treść zapisaną słowami. Rysunki przez różnorodną kolorystykę, w której przebijają kolory ciepłe, przy-

ciągają wzrok dziecka i budzą zainteresowanie. Wielkie uznanie należy się autorom podręcznika za to, że w rysunkach odwołują się do realnych sytuacji, z którymi spotyka się dziecko, miejsc szczególnie związanych z polską religijnością (np. w jednostce *Z Maryją Kochamy Jezusa*, jest prezentowany obraz Matki Bożej Częstochowskiej z Dzieciątkiem). Na podkreślenie zasługuje również fakt, że prezentowane rysunki pomagają zrozumieć dziecku, że Ewangelia jest słowem żywym i Chrystus kieruje je także do mnie – np. temat: *Jak słuchamy ludzi i Boga*, rysunek przedstawiający fragment Łk 6, 17-18 i towarzyszące mu polecenie, aby dziecko wśród ludzi słuchających Jezusa dorysowało również siebie i bliską mu osobę. Oprócz gotowych już rysunków pojawiają się propozycje do pokolorowania. Jest ich wiele i spełniają wielorakie zadania: aktywizują dziecko, utrwalają wiadomości, kształtują postawę życia chrześcijańskiego, zachęcają do włączenia się w procesy inicjacyjne.

Układ treści podręcznika, stosowane słownictwo uwzględnia możliwości rozwojowe dziecka klasy I szkoły podstawowej. Na podkreślenie zasługuje również to, że autorzy podręcznika angażują rodziców w katechezę swych dzieci. Przy niektórych katechezach, gdzie podane są trudniejsze teksty opatrzone tytułem: *Przeżytajmy razem*, obecność rodziców jest nawet niezbędna.

Podsumowując, należy stwierdzić, że podręcznik charakteryzuje się dużym bogactwem treści i jest wspaniale przygotowany od strony metodycznej. Dostrzega się wyraźnie, że autorzy, tworząc poszczególne jednostki tematyczne, uwzględniali wszystkie funkcje, jakie ma pełnić katecheza (nauczanie, wychowanie, inicjacja, a nawet ewangelizacja). Treść rysunków przedstawiających z jednej strony symbolikę chrześcijańską i wydarzenia z życia Kościoła, z drugiej zaś środowisko społeczno-przyrodnicze, znakomicie uwzględnia cele stawiane nauczaniu religii przez Kościół jak i szkołę. Autorzy odnieśli się także w sposób perfekcyjny do założeń psychologiczno-pedagogicznych dotyczących pracy dydaktyczno-wychowawczej z dziećmi klasy I szkoły podstawowej oraz do współpracy, jaka winna występować między poszczególnymi instytucjami i środowiskami, w których dokonuje się katecheza: szkołą, rodziną i parafią. Ze względu na walory podręcznika, które zostały tu przedstawione jedynie w syntetycznym ujęciu, jest on godny szczególnego polecenia w katechezie dzieci.

Z kolei podręcznik metodyczny do nauczania religii w klasie I szkoły podstawowej jest zgodny z podręcznikiem ucznia, przy czym na szczególną uwagę zasługuje zeszyt 0, zawierający również propozycje katechezy parafialnej. Zeszyt ten jest złożony z dwu części. Pierwsza z nich, zatytułowana *Program nauczania religii dla klasy I*, wyjaśnia najpierw terminy używane w *Programie nauczania religii*: cele katechetyczne, treści, zadania nauczyciela religii, osiągnięcia. Dookreślenie wyszczególnionych pojęć zasługuje tutaj na wyróżnienie. Bardzo cenna jest także uwaga,

by katecheta nie traktował zamierzonych osiągnięć jako obiektywnej miary, którą przykładać może do każdego ucznia, ale zwrócił uwagę na potrzebę indywidualnego traktowania dziecka na tym etapie katechizacji. W części pierwszej zeszytu 0 znajdują się także tabele z programem rozpisany na grupy tematyczne (zostały podane cele katechetyczne, treści katechezy, zadania nauczyciela religii oraz przewidywane osiągnięcia ucznia nie tylko w odniesieniu do danego bloku tematycznego, lecz również do każdej jednostki lekcyjnej) oraz kryteria oceniania w klasie pierwszej szkoły podstawowej.

Część druga zeszytu 0, zatytułowana *Materiały dla katechezy parafialnej*, obejmuje:

- trzy konferencje dla rodziców ze wstępem katechety, skupione wokół następujących zagadnień: wychowaniu do modlitwy, godności dziecka Bożego oraz wychowaniu sumienia;

- propozycje spotkań katechezy parafialnej, skoncentrowanej na tematach: z Bogiem zaczynamy rok szkolny i katechetyczny; podczas chrztu zostaliśmy przyjęci do grona przyjaciół Jezusa; dziękujemy Bogu za rodziców proszących za nas o wiarę; wyznajemy wiarę w Boga; odnawiamy przyrzeczenia złożone na chrzcie; Boga nazywamy naszym Ojcem; Bogu dziękujemy za Jezusa, który najwięcej powiedział nam o Ojcu; oddajemy cześć Bogu razem z Matką Jezusa – nabożeństwa majowe.

Prezentowany podręcznik metodyczny okazuje wyjątkową wartość od strony katechetycznej. Korzystanie z niego ułatwi nie tylko przekaz wiedzy, ale pomoże w pierwszym bardzo osobistym zetknięciu się katechizowanego z wiarą, Ewangelią i życiem Kościoła. Wspomoże ponadto kształtowanie odpowiedniej postawy życia wiarą oraz wprowadzenie katechizowanego w liturgię Kościoła.

Bardzo wysoko należy też ocenić katechezę dla rodziców czy też z rodzicami. Jakkolwiek podręcznik proponuje tylko kilka spotkań, jednak dotyczą one istotnych dla katechezy problemów: wychowania do modlitwy, godności dziecka Bożego, wychowania sumienia. Bardzo pozytywnie należy ocenić to, że autorzy podręcznika nie ograniczają się jedynie do przedstawienia scenariusza katechezy z rodzicami, ale dają najpierw katechecie podbudowę teologiczną. Katechezy te odznaczają się dużą przejrzystością oraz zwracają uwagę na najistotniejsze sprawy związane z wychowaniem chrześcijańskim. Stwarzają równocześnie możliwość właściwego zagospodarowania czasu przeznaczonego na spotkania katechety z rodzicami, które w wielu przypadkach przyjmowały formę jedynie wywiadówek, koncentrujących się na porachunkach z rodzicami.

Katecheta, korzystający z tego podręcznika metodycznego, otrzymuje również materiał do katechezy parafialnej. Przedstawionych zostało osiem propozycji spotkań, których głównym celem jest stopniowe wtajemniczanie dziecka w misteria

sakramentów i liturgii. Oprócz nabożeństw majowych, które stanowią szczególną katechezę dla dzieci klas pierwszych, wszystkie katechezy parafialne przyjmują podobny schemat: śpiew, wprowadzenie; czytanie Ewangelii, rozważanie, błogosławieństwo. Niektóre katechezy są ubogacone elementem wypływającym ze specyfiki danego spotkania: np. na pierwszym spotkaniu ma miejsce poświęcenie podręczników; z kolei spotkanie piąte, koncentrujące się na kwestii odnowienia przyrzeczeń złożonych na chrzcie, obejmuje odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych.

Podręcznik jest znakomicie przygotowany od strony metodycznej i pedagogicznej. Jest funkcjonalny w użyciu, gdyż został podzielony na tzw. zeszyty, oznaczone kolejnymi numerami. Dotyczą one bezpośrednio realizacji tematów podanych w podręcznikach ucznia. Każda jednostka tematyczna podzielona jest na kilka części, oznaczonych punktami: w 1. określa się cele katechetyczne, w 2. treści katechezy, w 3. zadania nauczyciela religii, w 4. metody i środki. Punkty te są adresowane bezpośrednio do katechety. Z kolei punkcie 5. przedstawia się propozycję przeprowadzenia katechezy, która jest opracowana według jednolitego schematu:

- wprowadzenie do katechezy,
- odkrywanie wezwania Bożego,
- odpowiedź na wezwanie Boże,
- utrwalenie wiadomości.

Schemat ten jest bardzo przejrzysty. Zgodnie z oczekiwaniem autorów pierwsza część jednostki rozbudza zainteresowanie ucznia proponowanym tematem, dwie następne akcentują dialogiczny charakter katechezy, uczą wsłuchiwania się w Słowo Boże, a równocześnie przyzwyczajają ucznia do dania odpowiedzi, czyli zajęcia stanowiska wobec słyszanego Słowa, w czym zresztą pomaga część ostatnia.

Opracowane katechezy jednoznacznie wskazują, że autorzy liczyli się z charakterystyką rozwoju psychicznego i umysłowego dziecka klasy I szkoły podstawowej. Materiał jest dostosowany do możliwości percepcyjnych 7-latków, co uzewnętrznia się w akcentowanej już prostocie propozycji treściowych i właściwym doborze metod, wśród których dominują: rozmowa – dialog z dzieckiem, opowiadanie i praca z podręcznikiem. Każda z wyszczególnionych metod jak najbardziej odpowiada dziecku 7-letniemu, nawet więcej, jest lubiana przez dzieci będące w tym wieku, a równocześnie bardzo skuteczna. Rozmowa z dzieckiem, która przyjmuje charakter pogadanki, zmusza dzieci do samodzielnego myślenia, a poza tym odpowiada współcześnie preferowanym metodom, których wspólnym rysem jest komunikacja i dialog. Dość często jest proponowane opowiadanie, będące najpierwotniejszą formą odkrywania i poznawania rzeczywistości, także religijnej, a równocześnie, z psychologicznego punktu widzenia, bardzo pożądaną w edukacji religijnej dziecka.

Szczególnie dużo uwagi poświęca się pracy ucznia z podręcznikiem, który rzeczywiście staje się towarzyszem katechizowanego w rozwoju wiary, angażując też

w sposób konkretny rodziców, starsze rodzeństwo lub innych domowników. Z jednej strony rysunki, zdjęcia, elementy do pokolorowania, budzące ciekawość dziecka, z drugiej zaś strony sekcje *Przeczytajmy razem*, domagające się włączenia rodziców w lekturę tekstu, sprawiają, że podręcznik nie jest czymś, co dotyczy tylko dziecka. Odnosi się wrażenie, że jest on elementem jednoczącym całą rodzinę w pielgrzymce wiary, która za każdym razem, z każdą nową katechezą, jest dialogiem na tematy religijne, coraz bardziej wciąga i pomaga w nawiązaniu osobistej relacji z Bogiem.

Zauważone wyżej dążenie do wytworzenia wspólnoty wiary jest w pewnym sensie cechą charakterystyczną recenzowanych materiałów. Opinię tę potwierdza fakt, że na zakończenie wielu katechez pojawia się punkt dotyczący współpracy z rodziną i parafią. Poza tym, po każdej propozycji katechezy podaje się sugestie umożliwiające rodzinie nawiązanie kontaktu z treścią, z którą dziecko zapoznawało się podczas lekcji religii w szkole.

O dopracowaniu metodycznym podręcznika świadczy również to, że na zakończenie każdej jednostki lekcyjnej zamieszcza się, adresowane głównie do katechety, przewidywane osiągnięcia ucznia.

Podręcznik metodyczny do nauczania religii w klasie I szkoły podstawowej, pt. *W domu i rodzinie Jezusa. Droga do wieczernika* należy ocenić bardzo wysoko. Pogratulować należy autorom, że z jednej strony bardzo wiernie oddali założenia programu katechezy, z drugiej zaś potrafili je wzbogacić pod względem treści i metod, dostosowanych do możliwości ucznia. Wykazali się też perfekcją w uzgodnieniu podręcznika metodycznego z podręcznikiem ucznia. „W rzeczywistości, tak jak to zauważają sami autorzy, podręcznik metodyczny «W domu i rodzinie Jezusa» (...) jest swego rodzaju komentarzem do podręcznika dla ucznia do nauczania religii w klasie I” (s. 126). Należy tylko dodać, że jest to komentarz doskonały, który nie zawęża katechezy do lekcji religii, ale wydobywa i uwzględnia, na ile to możliwe, wszystkie elementy, wpisane w istotę katechezy.

ks. Stanisław Dziekoński, Warszawa – Łomża